

ВІДГУК

офіційної опонентки, завідувачки кафедри внутрішньої медицини №3 та ендокринології Харківського національного медичного університету МОЗ України, докторки медичних наук, професорки **Журавльової Лариси Володимирівни**, на дисертаційну роботу **Тулянцевої Єлизавети Олександрівни** «Вплив когнітивного статусу на ефективність навчання для оптимізації контролю цукрового діабету 2-го типу у пацієнтів на тлі ожиріння», яка подана до спеціалізованої вченої ради ДФ 41.600.063 Одеського національного медичного університету, що створена відповідно до наказу Одеського національного медичного університету №121-о від 26.02.2026 р., для захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина»

Актуальність теми

Актуальність дисертаційного дослідження визначається тим, що цукровий діабет (ЦД) 2-го типу залишається однією з ключових медико-соціальних проблем. За даними міжнародних епідеміологічних досліджень, кількість пацієнтів із ЦД 2-го типу у світі невідомо зростає (IDF 2025), що обумовлює значне навантаження на систему охорони здоров'я та потребує впровадження ефективних стратегій лікування і профілактики.

Сучасна концепція ведення пацієнтів із ЦД 2-го типу передбачає активну участь самого пацієнта у процесі лікування, що реалізується через формування навичок самоконтролю, корекцію способу життя та постійний моніторинг метаболічних показників. У зв'язку з цим важливого значення набувають освітні програми та структуроване навчання пацієнтів, які розглядаються як один із ключових компонентів комплексного лікування.

Водночас останніми роками все більше уваги приділяється когнітивним порушенням, які досить часто супроводжують ЦД 2-го типу. Когнітивні зміни можуть впливати на здатність пацієнтів засвоювати медичну інформацію, правильно виконувати рекомендації лікаря та підтримувати тривалий самоконтроль

захворювання. Проте роль когнітивного статусу у забезпеченні ефективності освітніх програм для пацієнтів із ЦД 2-го типу досліджена недостатньо.

Особливо актуальним є вивчення цього питання у пацієнтів із ЦД 2-го типу та супутнім ожирінням, оскільки саме в цій категорії хворих поєднуються численні метаболічні та поведінкові фактори ризику, що впливають на перебіг захворювання. Врахування когнітивного статусу під час організації навчання може сприяти підвищенню ефективності лікування, покращенню метаболічного контролю та якості життя пацієнтів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Матеріали дисертації є фрагментом науково - дослідної роботи МОЗ України і кафедри сімейної медицини, загальної практики та поліклінічної терапії Одеського національного медичного університету «Особливості лікування та реабілітації розповсюджених захворювань терапевтичного профілю у пацієнтів з надмірною масою тіла в практиці сімейного лікаря» (№ держреєстрації 0121U108291). Дисертант є співвиконавцем теми.

Ступінь обґрунтованості та достовірності основних наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, викладених в дисертації

У межах поставлених завдань дисертаційного дослідження проведено комплексне клінічне обстеження 140 пацієнтів віком від 25 до 60 років із ЦД 2-го типу на тлі ожиріння та надлишкової маси тіла з різним когнітивним статусом. Для порівняльної характеристики окремих показників була сформована контрольна група, до якої увійшли 30 практично здорових осіб. Для досягнення мети роботи авторкою використано сукупність сучасних взаємодоповнюючих методів дослідження. Застосовано клініко-анамнестичні підходи (загальноклінічне обстеження), лабораторні методи (показники глікованого гемоглобіну, глюкози крові натще, загального холестерину, загального вітаміну D), антропометричні вимірювання (маса тіла, зріст, розрахунок індексу маси тіла, окружності талії).

Для об'єктивізації глікемічного контролю використано метод безперервного моніторингу глюкози (CGM) з аналізом профілю глікемії та показників глікемічної варіабельності. Оцінку когнітивних функцій проводили за допомогою короткої

шкали оцінки психічного статусу – Mini Mental State Examination (MMSE) та Монреальського когнітивного тесту – Montreal Cognitive Assessment (MoCA). Для оцінки рівня депресивних проявів застосовували шкалу депресії Бека, а для визначення рівня тривожності та депресії – госпітальну шкалу тривоги та депресії – Hospital Anxiety and Depression Scale (HADS). Якість життя пацієнтів із ЦД оцінювали за допомогою опитувальника Audit of Diabetes Dependent Quality of Life (ADDQoL), задоволеність лікуванням – за анкетною The Diabetes Treatment Satisfaction Questionnaire (DTSQs), а рівень знань щодо ЦД – за Мічиганською шкалою знань діабету – Michigan Diabetes Knowledge Test (MDKT) (скорочений варіант для пацієнтів без потреби в інсулінотерапії).

Обробку отриманих результатів виконано із застосуванням сучасних методів статистичного аналізу, що забезпечило належний рівень достовірності та інтерпретаційної надійності отриманих даних.

Новизна дослідження та одержаних результатів

Дисертаційне дослідження відзначається вагомою науковою новизною. Уперше в умовах первинної медичної допомоги розроблено та впроваджено програму навчання основам самоконтролю для пацієнтів із ЦД 2-го типу на тлі ожиріння та надлишкової маси тіла з урахуванням вираженості когнітивних порушень, а також запропоновано методичні підходи до її реалізації. Для осіб із когнітивними порушеннями створено адаптований варіант навчальної програми, спрямований на підвищення доступності навчального матеріалу, покращення засвоєння інформації та підвищення клінічної ефективності освітнього втручання.

Вперше здійснено оцінку впливу навчання основам самоконтролю на досягнення компенсації ЦД 2-го типу у пацієнтів з ожирінням та надлишковою масою тіла з урахуванням когнітивного статусу. Проведено комплексний аналіз ролі когнітивних функцій у формуванні ефективності освітніх інтервенцій із використанням безперервного моніторингу глікемії (CGM). Уперше обґрунтовано клінічну доцільність застосування CGM у пацієнтів із ЦД 2-го типу на тлі ожиріння, надлишкової маси тіла та когнітивних порушень як інструменту підвищення безпеки та ефективності глікемічного контролю.

У межах одного дослідження вперше комплексно оцінено вплив навчання на якість життя, психоемоційний стан, рівень тривожності, депресії та задоволеність лікуванням із використанням валідизованих психометричних інструментів. Встановлено, що впровадження навчальної програми супроводжується статистично достовірним покращенням психоемоційного стану та суб'єктивного сприйняття лікування.

Також доповнено наукові уявлення щодо метаболічних особливостей пацієнтів із ЦД 2-го типу на тлі ожиріння та надлишкової маси тіла, зокрема встановлено статистично значуще нижчі рівні загального вітаміну D порівняно зі здоровими особами ($p < 0,001$).

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Отримані результати суттєво розширюють наукові уявлення щодо особливостей перебігу ЦД 2-го типу у пацієнтів на тлі ожиріння, надлишкової маси тіла та різного когнітивного статусу. Розроблені та науково обгрунтовані програми навчання основам самоконтролю пацієнтів із ЦД 2-го типу з урахуванням ступеня когнітивних порушень адаптовані для впровадження в практику первинної медичної допомоги та мають високу прикладну цінність.

Запропонований аспіранткою підхід до навчання пацієнтів сприяв підвищенню їх залученості до процесу лікування та формуванню активної позиції щодо контролю перебігу захворювання. З метою оцінки рівня засвоєння знань і підтримання сформованих навичок було впроваджено систему повторних візитів, орієнтованих на моніторинг ключових аспектів ведення пацієнтів із ЦД 2-го типу. Зазначені заходи забезпечили підвищення ефективності глікемічного контролю та позитивно вплинули на показники якості життя пацієнтів із ЦД 2-го типу на тлі ожиріння, надлишкової маси тіла та різного когнітивного статусу.

Запроваджено модель навчання в межах «Школи цукрового діабету та надмірної маси тіла» з формуванням груп залежно від ступеня когнітивних порушень, що дозволило продемонструвати взаємозв'язок між покращенням перебігу захворювання, показниками якості життя та задоволеністю лікуванням.

Оцінка змісту, загальна характеристика дисертаційної роботи, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота має чітку та логічну структуру, що відповідає сучасним вимогам до наукових досліджень. Загальний обсяг дисертації становить 297 сторінок комп'ютерного тексту, з яких 178 сторінок займає основний текст. Робота складається з анотації, вступу, огляду літератури, матеріалів та методів дослідження, трьох розділів, у яких представлено результати власних досліджень авторки, розділу аналізу та узагальнення отриманих результатів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Список використаної літератури містить 236 джерел, більшість із яких опублікована протягом останніх п'яти років, що свідчить про актуальність та сучасність обраної аспіранткою тематики дослідження. Дисертацію ілюстровано 51 рисунком та 43 таблицями. Назва роботи повністю відображає її зміст.

В анотаціях українською та англійською мовами стисло викладено короткий зміст дисертації, результати дослідження та основні положення, які виносяться на захист, наведено перелік опублікованих праць за темою роботи.

У **вступі** дисертації автором розкрито актуальність обраного наукового напрямку, обґрунтовано доцільність проведення представленого дослідження. Мета і завдання сформульовані чітко й лаконічно. У вступі визначено об'єкт і предмет дослідження, наведено новизну та практичне значення результатів, зазначено особистий внесок здобувача та інформацію про публікації та апробацію роботи.

Розділ 1 «Огляд літератури» включає 7 підрозділів та містить систематизований аналіз сучасних наукових джерел, присвячених проблемі ЦД 2-го типу у пацієнтів на тлі ожиріння та надлишкової маси тіла з різним когнітивним статусом. У роботі узагальнено дані щодо актуальності зазначеної проблеми, сучасних епідеміологічних даних щодо поширеності ЦД 2-го типу, ожиріння, надлишкової маси тіла та когнітивних порушень у світі й в Україні, а також проаналізовано патофізіологічні механізми та клінічні аспекти їх взаємозв'язку. Окрему увагу приділено ролі навчання пацієнтів як ефективної стратегії оптимізації глікемічного контролю та підвищення ефективності лікувально-

профілактичних заходів при ЦД 2-го типу. У цілому розділ формує цілісне наукове уявлення про сучасний стан досліджуваної проблеми, узагальнює наявні підходи до її розуміння та створює теоретико-методологічне підґрунтя для обґрунтування мети, завдань і дизайну дисертаційного дослідження.

У розділі 2 «Дизайн, матеріали та методи дослідження» послідовно викладено методологію дисертаційного дослідження, обґрунтовано його дизайн, наведено критерії включення та виключення пацієнтів. Дослідження проведено поетапно із залученням пацієнтів із ЦД 2-го типу на тлі ожиріння та надлишкової маси тіла з різним когнітивним статусом, а також сформовано контрольну групу практично здорових осіб для порівняльного аналізу окремих показників. На другому етапі дослідження пацієнтів стратифіковано залежно від наявності когнітивних порушень та участі у програмі навчання основам самоконтролю ЦД, що дозволило сформувати порівнювані клінічні підгрупи. Такий дизайн забезпечив можливість комплексної оцінки впливу когнітивного статусу та освітнього втручання на перебіг захворювання, показники глікемічного контролю, метаболічний профіль, психоемоційний стан і якість життя пацієнтів. У роботі використано комплекс клініко-анамнестичних, лабораторних, антропометричних і психометричних методів обстеження із застосуванням валідизованих шкал та опитувальників. Статистична обробка даних виконана з використанням сучасних методів аналізу, що забезпечує достовірність отриманих результатів. Дослідження Тулянцевої Єлизавети Олександрівни виконано з урахуванням існуючих біоетичних норм та наукових стандартів щодо проведення досліджень.

Розділ 3 «Клінічна характеристика пацієнтів із цукровим діабетом 2-го типу на тлі ожиріння та надлишкової маси тіла» складається з чотирьох підрозділів та присвячений результатам першого етапу дослідження дисертантки, спрямованого на комплексну клінічну характеристику пацієнтів із ЦД 2-го типу на тлі ожиріння та надлишкової маси тіла. У розділі проаналізовано клініко-лабораторні, метаболічні, когнітивні, психосоціальні та поведінкові особливості перебігу захворювання. Встановлено, що пацієнти з ЦД 2-го типу на тлі ожиріння та надлишкової маси тіла характеризуються гетерогенністю клінічного перебігу,

метаболических порушень і когнітивного статусу, що зумовлює відмінності у показниках глікемічного контролю, психоемоційного стану та якості життя. Особливу наукову та клінічну цінність має аналіз параметрів глікемічного контролю за даними безперервного моніторингу глюкози (CGM), що дозволив об'єктивно оцінити профіль глікемії, глікемічну варіабельність і безпеку терапії в реальних умовах життя пацієнтів.

Розділ 4 «Обґрунтування впровадження навчання основам самоконтролю пацієнтів із цукровим діабетом 2-го типу на тлі ожиріння та надлишкової маси тіла» присвячений науковому та організаційно-методичному обґрунтуванню впровадження терапевтичного навчання пацієнтів із ЦД 2-го типу на тлі ожиріння та надлишкової маси тіла як складової комплексної моделі лікування. У розділі систематизовано сучасні підходи до терапевтичної освіти, самоконтролю та пацієнт-орієнтованої медицини, що відповідають актуальним міжнародним стандартам ведення хронічних неінфекційних захворювань. У розділі детально описано розроблені програми навчання для пацієнтів із ЦД 2-го типу як без когнітивних порушень, так і з різним ступенем когнітивних порушень, що забезпечує диференційований, пацієнт-орієнтований підхід до терапевтичного навчання та підвищує ефективність освітніх втручань.

Розділ 5 «Оцінка ефективності навчання основам самоконтролю у пацієнтів із цукровим діабетом 2-го на тлі ожиріння та надлишкової маси тіла» присвячений комплексній оцінці ефективності навчання основам самоконтролю ЦД. У ньому системно проаналізовано динаміку клініко-метаболических показників, когнітивних функцій, психоемоційного стану, якості життя, рівня знань і задоволеності лікуванням у пацієнтів із ЦД 2-го типу під впливом навчання основам самоконтролю. Показано, що навчальна інтервенція супроводжується достовірним покращенням показників глікемічного контролю, метаболического профілю та антропометричних параметрів, а також позитивною динамікою когнітивних функцій і психоемоційного стану пацієнтів. Особливу наукову та клінічну цінність має аналіз глікемічного контролю за даними системи

безперервного моніторингу глюкози (CGM), що дозволив об'єктивно підтвердити підвищення ефективності та безпеки терапії в реальних умовах життя пацієнтів.

Розділ 6 «Аналіз та обговорення результатів дослідження» містить науково обгрунтований аналіз та інтерпретацію отриманих результатів у контексті сучасних наукових даних. Проведено зіставлення власних результатів з даними провідних досліджень, що підтверджує їхню доказовість, актуальність і наукову значущість. Викладена у розділі інформація свідчить про осмислення дисертантом обраної для власного дослідження наукової проблеми із урахуванням дискусійних питань та перспективних напрямків подальших досліджень.

Висновки дисертаційної роботи (5) повністю відповідають, меті та завданням роботи, стисло висвітлюють основні положення дослідження.

Розділ **«Практичні рекомендації»** у стислому вигляді висвітлює рекомендації для практичної охорони здоров'я, які повністю ґрунтуються на результатах дисертаційного дослідження.

Список використаних джерел містить достатню кількість сучасних літературних посилань на наукові дослідження у напрямку дисертаційної роботи.

Апробація результатів дисертації, повнота викладу основних положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Отримані результати дисертаційного дослідження повністю висвітлені в опублікованих дисертантом наукових роботах. За матеріалами дисертації опубліковано 7 статей, з яких 3 статті у фахових виданнях, рекомендованих ДАК МОН України, 4 статті – у виданнях, які індексується у Scopus. Додатково, аспірантом опубліковано 5 тез апробаційного характеру у збірниках матеріалів наукових конференцій. Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. У публікаціях знайшли відображення всі основні положення дисертаційної роботи.

Основні наукові результати були презентовані та апробовані дисертанткою на наступних наукових конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання клінічної медицини» присвячена 100-річчю Полтавського державного медичного університету (27 травня 2021 року): «Оцінка прихильності до лікування пацієнтів із цукровим діабетом 2-го типу»

(усна доповідь). XIX Регіональна науково-практична конференція лікарів з міжнародною участю «Стійка система охорони здоров'я: розвиток первинної медико-санітарної допомоги і її інтеграція із спеціалізованою медичною допомогою: результати подолання COVID-19» (04 червня 2021 року): «Школа Діабету та Надмірної маси тіла» (усна доповідь). Майстер-клас: Stop діабет: від скринінгу до дії. (Одеса, 13 листопада 2025): «Освітні втручання при цукровому діабеті 2-го типу: більше, ніж контроль глюкози» (усна доповідь).

Оцінка рівня виконання поставленого наукового завдання та рівня оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Для реалізації сформульованих завдань дисертаційного дослідження дисертанткою були застосовані сучасні та науково обґрунтовані методи дослідження. У роботі використано комплекс клінічних, лабораторних, антропометричних та психометричних методів, що забезпечують багатовимірну оцінку перебігу ЦД 2-го типу у пацієнтів на тлі ожиріння та надлишкової маси тіла з урахуванням когнітивного статусу. Застосовано валідизовані шкали та опитувальники для оцінки когнітивних функцій, психоемоційного стану, якості життя, рівня знань та задоволеності лікуванням. Для об'єктивної оцінки глікемічного контролю використано систему безперервного моніторингу глюкози (CGM), що дозволило отримати високоточні, репрезентативні дані щодо глікемічної варіабельності та профілю глікемії в реальних умовах життя пацієнтів. Дисертанткою продемонстровано високий рівень володіння методологією клінічних досліджень, принципами формування вибірки, стратифікації пацієнтів, побудови дослідного дизайну та впровадження освітніх інтервенцій у межах практики первинної медичної допомоги. Статистична обробка даних виконана з використанням сучасних методів аналізу із застосуванням пакету IBM SPSS Statistics, що забезпечує коректність інтерпретації результатів та високий рівень їх достовірності.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності

При розгляді дисертаційної роботи Тулянцевої Єлизавети Олександрівни «Вплив когнітивного статусу на ефективність навчання для оптимізації контролю цукрового діабету 2-го типу у пацієнтів на тлі ожиріння» не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації чи фабрикації. За даними комісії щодо запобігання академічного плагіату від 30.01.2026 року, протокол №1, оригінальність тексту дисертаційної роботи склала 96,15 % за даними перевірки системою сервісу «StrikePlagiarism».

Зауваження щодо змісту дисертації та її оформлення

Дисертаційна робота Тулянцевої Єлизавети Олександрівни «Вплив когнітивного статусу на ефективність навчання для оптимізації контролю цукрового діабету 2-го типу у пацієнтів на тлі ожиріння» виконана на сучасному методологічному рівні, дослідження проведені з використанням сучасних інформативних методик, що дозволило зробити обґрунтовані висновки та практичні рекомендації. Зауважень щодо інтерпретації автором основних положень, оформлення дисертації немає. В тексті дисертації зустрічаються окремі технічні помилки, подекуди спостерігається перевантаженість таблицями та рисунками, що може ускладнювати сприйняття матеріалу. Дисертація містить ряд патентоспроможних результатів, які не були належним чином оформлені. Наприклад, Програма навчання основам самоконтролю пацієнтів із цукровим діабетом 2-го типу без потреби в інсулінотерапії (для пацієнтів з нормальними когнітивними функціями) та Програма навчання основам самоконтролю пацієнтів із цукровим діабетом 2-го типу без потреби в інсулінотерапії (для пацієнтів з когнітивними порушеннями). Наявність авторського свідоцтва могла о прикрасити роботу і надати їй більшої аргументованості. Проте, виявлені зауваження не є принциповими і не знижують наукової та практичної цінності дисертаційного дослідження у цілому.

У порядку наукової дискусії хотілося б почути відповіді на наступні питання:

1. Чому для оцінки якості життя пацієнтів із ЦД 2-го типу було обрано саме опитувальник Audit of Diabetes Dependent Quality of Life (ADDQoL), а не

універсальні інструменти оцінки якості життя, такі як The Short Form-36 (SF-36) або EuroQol-5D (EQ-5D)?

2. Які домени якості життя за опитувальником ADDQoL найбільшою мірою змінювалися після проходження програми навчання за результатами Вашого дослідження?
3. Як Ви вважаєте, які з використаних Вами шкал доцільно впроваджувати у рутинну практику сімейного лікаря для скринінгу пацієнтів із ЦД 2-го типу?

Рекомендації щодо використання результатів дисертаційного дослідження в практиці

Результати дисертаційного дослідження мають високу практичну цінність і можуть бути безпосередньо впроваджені у практику первинної медичної допомоги. Розроблені програми навчання основам самоконтролю пацієнтів із ЦД 2-го типу на тлі ожиріння та надлишкової маси тіла з урахуванням когнітивного статусу доцільно використовувати як складову комплексного ведення пацієнтів, що сприятиме покращенню глікемічного контролю, підвищенню прихильності до лікування та якості життя хворих.

ВИСНОВОК ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ ДИСЕРТАЦІЇ ВСТАНОВЛЕНИМ ВИМОГАМ

Дисертаційна робота аспірантки Тулянцевої Єлизавети Олександрівни «Вплив когнітивного статусу на ефективність навчання для оптимізації контролю цукрового діабету 2-го типу у пацієнтів на тлі ожиріння», яка виконана в Одеському національному медичному університеті під керівництвом доктора медичних наук, професорки Величко Валентини Іванівни, яка подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина», є завершеною науковою працею, що виконана дисертанткою особисто, має значну наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Аспірантці вдалось досягнути мети дослідження, виконати всі задачі дослідження та зробити відповідні висновки. Загальна оцінка дисертації - позитивна.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження висвітлені в достатній кількості наукових публікацій, які повністю розкривають зміст дисертації.

За актуальністю обраної теми дослідження, поставленими завданнями, проаналізованого матеріалу та достовірністю висновків дисертаційна робота Тулянцевої Єлизавети Олександрівни «Вплив когнітивного статусу на ефективність навчання для оптимізації контролю цукрового діабету 2-го типу у пацієнтів на тлі ожиріння», повністю відповідає вимогам пп. 6, 7, 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року, Постановою Кабінету Міністрів України №502 від 19 травня 2023 року та вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України №40 від 12 січня 2017 року, а її авторка Тулянцева Єлизавета Олександрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина».

Офіційна опонентка

завідувачка кафедри внутрішньої
медицини №3 та ендокринології
Харківського національного
медичного університету МОЗ України,
докторка медичних наук, професорка

Лариса ЖУРАВЛЬОВА

